

“Ik zie liefdevolle aandacht als een grondhouding”

Een interview met Kees Both

Kees Both is Jenaplandeskundige en natuurpedagoog. Hij combineert een passie voor natuur met zijn grote betrokkenheid bij de ontwikkeling van kinderen. De redactie van Egoscoop leerde Kees vorig jaar van dichtbij kennen, als gasthoofdredacteur voor het themanummer 'Buiten'. Onlangs publiceerde hij een aantal stevige artikelen over aandacht in het onderwijs. Een goede aanleiding om hem te bevragen over zijn visie op het thema van deze Egoscoop.

Door: Annemarie van den Broek

Je hebt pas een aantal artikelen geschreven over aandacht, waarbij je het ook had over multitasking in onze 'snelvuurcultuur'. Bijten die twee elkaar?

“Je ziet steeds vaker dat mensen veel dingen snel en gelijktijdig doen. Terwijl je een boterham eet, check je je mail, komt er een Facebookbericht binnen en gaat je telefoon. En ondertussen staat de televisie ook nog aan. Daarmee proberen mensen tijd te winnen en vooral niets te missen. Het voordeel is dat je snel informatie leert overzien en beoordelen. Door de komst van internet is er veel informatie direct beschikbaar. Je scant hier doorheen, hopt van de ene naar de andere site en verdwaalt soms in de grote hoeveelheid informatie. Uit onderzoek blijkt echter dat multitasken niet gaat over écht gelijktijdig aandacht hebben voor meerdere zaken, maar dat we heel snel schakelen van de ene naar ander taak. Dit lijkt op korte termijn effectief, maar vooral op lange termijn is het ongunstig.”

Ongunstig? Kun je daar iets meer over zeggen?

“Ja, ik denk dat iedereen wel voorbeelden kent van een gebrek aan concentratie wanneer je twee dingen tegelijkertijd doet. Neem autorijden en handsfree bellen. Daar wordt het korte termijneffect zichtbaar:

je hersenen weten niet welke taak voorrang heeft. Dit levert stress op, kost veel energie en leidt tot meer fouten. Op lange termijn kan onze waarnemingsstijl oppervlakkig worden en word je ongeduldig bij langzame processen. Geoeefende lezers krijgen bijvoorbeeld moeite met complexe teksten en worden sneller afgeleid. We zijn er gewoon niet op gebouwd, zeggen psychologen en neurologen inmiddels.”

Maar ja, de geest is uit de fles: internet en mobiele telefonie zijn toch niet tegen te houden?

“In het verleden zijn mensen vaker bang geweest voor de negatieve gevolgen van nieuwe technologische ontwikkelingen. Denk aan de filosoof Socrates en de komst van het schrift. Hij was bang dat mensen minder goed zouden leren onthouden. Dat soort risico's zijn reëel, maar de opbrengst is meestal zoveel groter, dat de nadelen op de koop toe genomen worden. Wat niet wil zeggen dat je je moet afsluiten van de negatieve gevolgen van zoiets als bijvoorbeeld multitasken.”

Waar moeten we dan vooral op letten?

“Het is een illusie dat je, wanneer er veel informatie beschikbaar is, dus ook snel kennis kunt vergaren. Snel knippen en plakken zonder kritisch te zijn, bijvoorbeeld door verschillende visies te vergelijken, levert nog geen

kennis op. Precies daaraan moeten we aandacht geven in het onderwijs. Het is belangrijker dan ooit dat we kinderen leren om informatie te zoeken en kritisch te vergelijken, om dan pas verantwoorde conclusies te trekken. Ik haal vaak een citaat aan van de natuurwetenschapper Robbert Dijkgraaf: “De vraag is legitiem of, wat wij winnen aan snelheid, schaal en collectieve denkkraft, niet een verlies meebrengt waar het concentratie, focus en individuele keuzes betreft.” De hersenen passen zich misschien in de loop van de tijd wel aan, maar evolutie kost tijd en nu lopen we tegen grenzen van ons brein op.”

Stel jezelf de vraag: “Ken ik mijn leerlingen vooral van hun toetsresultaten? Of zie ik ook wie ze echt zijn?”

Je pleit ook voor een vastenperiode onder scholieren wat betreft internet en sociale media.

“De stroom aan informatie via internet en sociale media is niet te stoppen. Dat moet je ook niet willen. Toch is het niet verkeerd af en toe uit die stroom te stappen en er kritisch naar te kijken. De school kan hier een rol in spelen door kinderen te leren om lijfelijk en zintuiglijk om te gaan met tastbare dingen en tevens om kinderen te leren doorzien hoe media

op ze inwerken. Kijk maar eens wat er gebeurt als je kinderen een week geen mobiel en internet laat gebruiken en ze in plaats daarvan een dagboek laat bijhouden waarin ze beschrijven wat er met ze gebeurt. Dat creëert een grote bewustwording.”

Oké, dat is wat je kunt laten, zijn er ook dingen die je als leraar actief kunt doen om tot meer aandacht te komen?

“Ik ben een voorstander van leren in de diepte in plaats van in de breedte. Dat kan op verschillende manieren. Zo kun je de leerstof meer beperken en concentreren waardoor de betrokkenheid van kinderen bij een onderwerp versterkt kan worden. “Niet het vele is goed, maar het goede is veel”. Minder leerstof, maar dat wat je aanbiedt meer diepgaand behandelen.”

‘Less is more’, zoals ze ook bij de Essential Schools zeggen. En verder?

“Wat ik ‘de langzame leerprocessen’ noem helpt ook. Hierbij kun je denken aan het vertellen van verhalen voor en door kinderen, het voeren van

inhoudelijke kringgesprekken en het aanleren van onderzoeksvaardigheden. Neem bijvoorbeeld een observatiekring: daarin zijn kinderen aandachtig en geconcentreerd met één voorwerp of fenomeen bezig. Ze leren vragen stellen, naar elkaar luisteren, informatie op waarde schatten en conclusies trekken op basis van analyses en verzamelde informatie.”

Ik had verwacht dat je meteen zou zeggen: “Ga het groen in!”

“Haha, ja, uiteraard. Ik maak me al jaren hard voor een zorgvuldig ingerichte buitenruimte. Uit onderzoek komt naar voren dat kinderen zich na een tijd in groene en natuurlijke ruimte makkelijker kunnen concentreren. Je kunt er rusten én intensief met je lijf aan de slag. De buitenruimte is ook een prima leerlandschap: veel kinderen die moeite hebben om de aandacht te richten hebben bijvoorbeeld baat bij tuinieren.”

Dit zijn vormen, maar je raakt intussen ook aan aandacht als levenshouding.

“Precies. De schrijfster en filosoof Iris Murdoch heeft me daarin

geïnspireerd. Het gaat bij aandacht namelijk ook om een morele houding, om ‘zorgvuldige en eerlijke aandacht’ voor mensen en dingen. In pedagogisch termen noem je dit liefdevolle aandacht of ‘*attentive love*’: aandacht die is gericht op het bieden van veiligheid voor kinderen én op hun groei als persoon. Stel jezelf steeds de vraag: “Ken ik mijn leerlingen vooral van hun toetsresultaten of labels? Of zie ik ook wie ze echt zijn?” Wat weet je over hoe ze leven, ga je wel eens op huisbezoek? Zorg is niet alleen ondersteuning bieden aan leerlingen die dreigen uit te vallen, maar zou een belangrijk organiserend principe van scholen moeten zijn.”

Zorg als organiserend principe – voor leraren? Voor schoolleiders?

“Ja, én voor de kinderen. Leren zorgdragen moet ook voor kinderen een belangrijke plaats in de school hebben. Leren om op eigen benen te staan. Zorgen voor nabije naasten, voor andere kinderen in je klas bijvoorbeeld. Zorgen voor mensen die je ‘vreemder’ zijn. Zorg voor dingen, voor planten, dieren, de aarde

en zorg voor kennis en cultuur. De Amerikaanse pedagoog Nel Noddings die een zorgend schoolconcept voor leerlingen beschreef zei: "Je wilt alleen dat beschermen waar je van houdt, waar je aandacht voor hebt." Adopteer bijvoorbeeld een boom. Je kunt aan de hand van 'jullie boom' de seizoenen beleven en bestuderen – een heel aandachtig proces waarin je door goed te kijken veel kunt leren. In ons gezamenlijke themanummer 'Buiten' stond nog een verregaandere vorm: de boerderijschool, waarbij kinderen een aantal dagen per jaar het leven en werken op de boerderij intensief ervaren."

Toch biedt de 'snelvuurcultuur' van internet en sociale media ook inspiratie, toch?

"Inspiratie vind je er genoeg. Maar voor mij zit het startpunt heel vaak in het concrete, zintuiglijke, plaatselijke. Je kunt pas zorg hebben voor het 'wereldwijde', als je concreet zorgt voor het stukje aarde waar je leeft. Dat is de grondhouding van aandacht: liefdevolle aandacht, voor zowel de mensen – dus de leerlingen en leerkrachten – als de wereld die wij bewonen."

Annemarie van den Broek
Redactielid Egoscop en Docent
Fontys PABO Eindhoven
E-mail:
a.vandenbroek-ab@fontys.nl

Het Egoscop-themanummer 'Buiten' (jaargang 15, nummer 3) is nog verkrijgbaar via www.onderwijsmaakjesamen.nl. Kees Both, jenaplandeskundige en natuurpedagoog, is te bereiken op: both0207@planet.nl. Zie ook www.springzaad.nl en www.jenaplan.nl

Bronnen:

Boes, A. (2006), *Gesprekken in de kring – een invoeringsprogramma*. Zutphen: Ned. Jenaplanvereniging
Both, K. (1999), Stille in de pedagogische school. *School en godsdienst*, 53 (1): 10-17
Both, K. (2002), Onderzoeks-vaardigheden inscholen. *Mensenkinderen*, november
Both, K. (2007), Natuur als bondgenoot bij zorgverbreding. *De Wereld van het Jonge Kind*, maart.
Both, K. (2011), Jonge kinderen en

nieuwe media: een realistische kijk. *De Wereld van het Jonge Kind*, juni
Dijkgraaf, R. (2010), Unplugged. *NRC Handelsblad*, 28 – 29 augustus
Faber Taylor, A./& F. E. Kuo (2008), Children with attention deficits concentrate better after walk in the park. *Journal of Attention Disorders Online*, August 25, 2008
Lier, M. van & W. Leufgen (2007), *Vrij spel voor natuur en kinderen*. Utrecht: Jan van Arkel. Ook te bestellen via www.springzaad.nl
Meester, F. (2009), Aandachtig leven. *Filosofie Magazine*, februari
Murdoch, I. (2003), *Over God en het goede*. Amsterdam: Boom
Noddings, N. (2005), *The challenge to care in schools: An alternative approach to education* New York: Teachers College Press
Rosen, C. (2008), The myth of multitasking. *The New Atlantic*, Spring: 105-110
Williamson, A. (2010), Divided attention: In an age of classroom multitasking, scholars probe the nature of learning and memory. *Chronicle of Higher Education*, February 28